

Oleneb teatrists endast

«Estonia» ballett on praegu teelahkmed. Sellepärast äratab iga uus lavastus tavalisest teravamalt huvi. Millises suunas hakatakse liikuma?

Eelmisest murrangumomendist on nüüd möödunud oma kümme aastat. Meenutagem, et ballett tõusis teatri-sõprade huvi tulipunkti siis, kui «Estonia» lavale hakkas ilmuma uus tantsijate põlvkond, meie oma koreograafilise kooli kasvandikud. Paliudele sai Helmi Puuri Luik siis üllatavaks avastuseks, elamuseks, mida meenutatakse kui kordumatut kunstisündmust. 50-ndate aastate teisel poolel valitses balleti ümber erilise eluvus. See ei tähenda, nagu oleks siis ainult väga head lavastused lausa teineteise kannul käinud. Oli keskpäraseid, oli ka peaaegu-läbikukkumisi. Aga me avastasime rõõmuga, et Eestis on kujunemas mitu silmapaistvat tantsuannet: Helmi Puur, Ülle Ulla, Aime Leis, Tiit Randviir... Tulid uued nimed, uued ja huvitavad isiksused. «Giselle», «Chopiniana», «Boleero», «Straussiana». Ballett läks täismajale, oli teistest žanritest ees. Ega me vist märganudki, millal täpselt algas jahenemine. «Kivilill» tuli lavale ülepeakaela ja pooltoorelt. Ebaõnnestumine «Kalevipojaga». Ebaõnnestumine «Uinuva kaunitariga». Lausa pahanud «Lootuste ranna» puhul.

Mis siis juhtus? Kas solistid ei õigustanud neile pandud lootusi? Lausa vastupidi: enamasti kõik, kes õnnestunud debüteerisid, näitasid ka hiljem antud ülesannete piires oma võimete arengut. Rühma koosseis täienes ja noorenes aasta-aastalt.

Kas häid ja huvitavaid lavastusi siis äkki enam polnudki? Tuli ette neidki. Põhjus ja ühtlasi tulevaste ebaõnnestumiste oht aga peitus mujal. See oli teada juba varemgi, ainult et rõõmsate debüütide ja üldise huvi õhkkond meelitas silmi kinni pigistama: küllap läheb kõik pikapeale roopasse. Aga kõik ei läinud iseenesest korda. Hakkas tõsiselt tunda andma see, et «Estonia» balletil polnud juba aastaid olnud tõelist kunstilist juhti. Inimest, kellele kollektiivi pidev areng ja tulevikuvakatsused oleksid südameasjaks olnud; kes alati, päevast päeva oleks elanud ühist loominguist elu koos balletitruupiga ja tundnud sisulist vastutust kõige eest, mis seal tehakse. Meil käis küll suurepäraseid külalis-lavastajaid, oli õnnestumisi teatri oma ballettmeisteritel. Kuid see kipus ikka jääma juhuslikuks ja sihipäratuks, puudus järjekindlus ja veendunud kavandatud tulevikuperspektiiv. Niisugusel puhul on tavaliselt kombeks öelda, et kollektiiv on jäetud vaeslapse ossa.

Ja mis siis edasi? Viimastel hooaegadel on hakanud saabuma mõned rõõmustavad pääsukesed. Tulid kolm noort ballettmeisterit oma uudsete ja huvitavate lavastustega. Teater sõlmis kindlamaks vahepeal loiuks jäänud sidemed heliloojatega: repertuaari saadi kolm algupärast lühiballetti, mis küll ka vaidlusi ja vastuhääli esile kutsusid, kuid vähemalt ei jätnud mingit kahtlust selles, et teatris on repertuaariküsimused senisest tõsisemalt käsile võetud.

Samast tendentsist räägib ka Prokofjevi «Tuhkatriinu» kavvavõtmine. «Tuhkatriinu» peaks saama hüppelauaks sama autori raskemale ja sügavakoeliseemale «Romeole ja Julliale», mis on teatri uuslavastuste plaanis.

kärped olid omal kohal. Paratamatult tundub ju praegu, et «Tuhkatriinuse» hispaania ja idamaa tants ning mõnda muudki, sisu seisukohast illustratiivset lisades, maksis Prokofjev lõivu omaaegsete muinasjutuballettide toretsemise ja divertismentliku ülepakumise ja harjunud ballettmeisterite maitsele. Praegusele lavastusele tuleb igatahes kasuks, et seal midagi liigseks näivat ei ole. Nii tegevuse tantsuline arendus kui ka väline kujundus (kunstnik Natalie Mei) on sisuliselt põhjendatud, maitsekas ja kaunis. Ballettmeister ja kunstnik on ühel nõul loobunud kõigist olustikulistest ja illustreerivatest üksikasjadest, millest vähegi loobuda sai, on püütud võimalikult kõigest jutustada tantsu enda kaudu. On kuulda ka vastuhääli — näiteks, et aastaegade ilummusel on lava liiga tühi ja raske on aru saada, et tegemist on just Kevade, Suve, Sügise ja Talvega. Muidugi oleks vastavaid rekvisiite või siis jälle taustale projitseeritavaid pilte kasutades võinud lausa kalendaarselt täpsustada, millest on just parajasti juttu. Kuid ei tahaks uskuda, et illustreeriv täpsus antud juhul oluline on. Prokofjevi muusika on niigi väljendusriikas iga aastaaja põhimeeleolu edasiandmisel; iga variatsioonid koreograafiline joonis on omakorda väga tabav ja ilmekas (tundub, et siin on ballettmeister kas teadlikult või eba-teadlikult häid mõjutsusi saanud Petipa pärandist!) Kevade kerge helin, suve soe avarus, sügise tuuiekeerisid ja talve puhas kargus kajastuvad tantsus ja kergete kostüümide värvilahenduses. Saalisistujad ei kaota midagi, kui me ka Helga Ojalo, Svetlana Balojani, Larissa Skljanskaja ja Tatjana Vorobjova tantsule ei peaks oskama just aastaegade nimesisid anda — variatsioonide meeleolu ja karakterit tunnetame igal juhul. Küll peaks aga ballettmeister veel mõtlema aastaegade ja Tuhkatriinu vaheliste suhete täpsustamisele. Ega aasta-aeg ju annab Tuhkatriinule midagi. Ja mitte mingite «esemeliste» kingituste näol (nagu libretos on algselt ette nähtud), vaid «Tuhkatriinu» haarab endasse looduse, iga aastaaja ilu ja rõõmu» (nagu ballettmeister kavalehel kirjutab). See ilus mõte aga tuleb ka tantsuliselt lõplikult lahendada. Tuhkatriinul ei tarvitseks piirduda aastaegade vaatlemise ja imetlemisega — ta võiks veelgi rohkem kui praegu kaasa minna nende tantsulise liikumise iseloomuga, elada sisse nende maailma. Muusika lubab seda teha. Muide, kõik haldjatestseenid kaotavad väga palju meie lavavalgustuse tuimuse ja üksluisuse tõttu. Kaasaegse balleti kujundus peaks ju koosnema põhiliselt just kostüümide ja lavavalgustuse värvikombinatsioonidest. Siin on tuhandeid võimalusi, mida kunstnik väga hästi teab ja ka antud lavastuses on rakendada püüdnud, kuid «Estonia» ajast-arust valgustusaparatuur ei lase vajalikku intensiivsusega värvilist valgust saavutada.

Puudutasin ülal meelega kujunduse ja tantsu vahetõttu pisut üksikasjalisemalt, kui tavaliselt kombeks. Sest see on põhimõtteliselt tähtis: meie senised balletilavastused on sageli kannatanud kõikvõimalike rekvisiitide

moonilisest koreograafilisest akvarellmaalingust.

Küll aga tuleb selle esimese suuresema töö juures mõnel puhul ääkkida ballettmeisteri lavastajakogemuste vähesusest. Mitte alati pole tegevuse seisukohalt eriti olulised momendid laval küllalt rõhutatud. Ka tegelaste omavahelised suhted ja käitumise psühholoogia tahaks kohati täpsemat väljatöötamist. Näiteks, kui me Tuhkatriinu hinnangust ja suhtumisest ei näe, kui üllatav ja ootamatu on talle haldja kingitus, siis on meil raske järgnevasse muinasjutumaailma sisse elada. Kui taevast allalangev ballikleit, unistuste unistus, uskumatu ime, võetakse vastu harjunult-võluva balletinaeratusega ega saa Tuhkatriinule sündmuseks, siis see ei saa sündmuseks ka meile ja saalis hakkab igav. Ka Tuhkatriinu ballileilmumise saab meie silmis sündmuseks balliklealiste reageeringute kaudu. Kui need on ebamäärased ja juhuslikud, siis kaovad ärevus, huvi ja pinged, mis ballisteenile võlu ja mõtte annavad. Kui baleriin hetkekski unustab, et ta on Tuhkatriinu, kes on esmakordselt ballil, esmakordselt säravalt riides ja tantsib printsi endaga, siis tantsigu ta nii ilusasti kui tahes, on meie ees ballett üldse ja muinasjutt hajub. See «üldse»-hädaoht on praegu lavastuses olemas. Ta pääseb kohe mõjule, niipea, kui kaob näitlejaülesannete täpsus.

Et mitte ülekohtune olla, tuleb kohe lisada, et mõlemad Tuhkatriinud, Aime Leis ja Tamaara Koptelkov, olid kumbki omal kombel võluvad ja «tuhkatriinulikud». Aime Leis tundub puhtsüdamlikum ja lapsemeelsem, temas on rohkem soojust ja kogu ta lavaline käitumine on varjunditerikam. Tantsuliselt on ta, nagu ikka, täpne ja kindel. Tamaara Koptelkov on oma tantsuliselt eeldustelt avarajoonelisem, tema Tuhkatriinu mõjub naiselikumana ja lüürilisemana. Koptelkovi tehniliselt puhtalt tantsult ootaks aga elamuste suuremat kaasa-kiskuvust. On stseen, kus ta tõesti kogu hingest tundub muusika ja tantsuga ühte sulavat. (Nii Koptelkovi kui Leisil õnnestub eriti hästi aia-stseen, mille koreograafia on ka tõesti tulvil elurõõmu ja hoogsat ilu.) Kuid Koptelkovi on ka hetki, kus ta ei ela Tuhkatriinuna, vaid nagu jälgiks kõike kõrvalseisja pilguga.

Peeter Andrianovi Prints on poisilik ja vahenditu oma tunnete tarkamises. Jüri Lass aga omakorda tagasihoidum ja lüürilisem. Tantsuliselt olid mõlemad printsid küllaltki korrektsed, Lassi hüpped kohati üsna sujuvad ja meeldivad. Ometi ei saanud päris lahti muljest, nagu oleksid mõlemad osatäitmised veel punktiiriga joonistatud — kohati langevad nad osast välja, langevad end lõdvaks, et siis jälle uuesti tegevusse lülituda.

Lausa rõõmu tegi lavastuse koomilis-irooniliselt lahendatud osa — võõrasema ja võõrasõdede maailm. Varasematest lavastustest oli teada, et Mai Murdmaa valdab hästi tantsulist lüürikat ja ka dramatismi. Nüüd selgus, et tal ka huumorimeelest puudu ei tule. Mõned tantsulised lahendused on eriti leidlikud oma näilises lihtsuses: võõrasõdede tüli ja karvupidi kokkumine, tantsuõpetaja (Juris Žigurs) peenutsemine jne. Tuhkatriinu võõrasõded (mõlemal nähtud etendusel tantsisid Aigi Rüütel ja Berta Krumm) rõõmustasid silma tantsulise karakteristika omapära täpse tabamisega. Saggeli hakatakse groteskse osatõlgenduse puhul lihtsalt naljakat tantsu «tegemata». Seekord kasvab aga koomika orgaaniliselt välja võõrasõdede tõsisest püüdmisest ilus ja peen olla, nen-

teatri ja
duskultu
veel kuig
ba hakka
lohakus,
mata liig
ja rühm
ballistsee
kõik pa

pektiiv. Nüsususel püüdi on ta kombeks öelda, et kollektiiv on jätku vaeslapse ossa.

Ja mis siis edasi? Viimastel hooaegadel on hakanud saabuma mõned rõõmustavad pääsukesed. Tulid kolm noort ballettmeisterit oma uudsete ja huvitõstvate lavastustega. Teater sõlmis kindlamaks vahepeal loiuks jäänud sidemed heliloojatega: repertuaari saadi kolm algupärast lühiballetti, mis küll ka vaidlusi ja vastuhääli esile kutsusid, kuid vähemalt ei jätnud mingit kahtlust selles, et teatris on repertuaariküsimused sisenest tõsisemalt käsile võetud.

Samast tendentsist räägib ka Prokofjevi «Tuhkatriinu» kavvavõtmine. «Tuhkatriinu» peaks saama hüppe-lauaks sama autori raskemale ja sügavakoelisemale «Romeole ja Juliale», mis on teatri uuslavastuste plaanis.

Nii vähe traditsiooniline helilooja kui Prokofjev märkis: «Ma kirjutasin «Tuhkatriinu» vana klassikalise balleti traditsioonides.» Kuid võib-olla just tänu sellele harjumuslikule vormile ja «Tuhkatriinu» muusika suhtelisele lihtsusele sai teatri seekordne loominguline kohtumine Prokofjeviga teoks heal kunstilisel tasemel.

«Tuhkatriinu» on noore ballettmeisteri Mai Murdmaa esimene jõuproov õhtut täitva lavastusega. Parajalt raske ja nõudlik, kuid mitte üle jõu käiv. Seni lavastatud lühiballetid andsid ehk rohkem ainet uudsetele proovimistele ja katsetustele, kuid «Tuhkatriinu» kinnitas, et ballettmeister mõistab ka headest traditsioonidest lugu pidada. Ka muusikalised

ga — ta võiks minna nende tantsulise liikumise iseloomuga, elada sisse nende maailma. Muusika lubab seda teha. Muide, kõik haldjatestseenid kaotavad väga palju meie lavavalgustuse tui-muse ja üksluisuse tõttu. Kaasaegse balleti kujundus peaks ju koosnema põhiliselt just kostüümide ja lavavalgustuse värvikombinatsioonidest. Siin on tuhandeid võimalusi, mida kunstnik väga hästi teab ja ka antud lavastu-ses on rakendada püüdnud, kuid «Estonia» ajast-arust valgustusaparatuur ei lase vajaliku intensiivsusega värvi-list valgust saavutada.

Puudutasin ülal meelega kujunduse ja tantsu vahekordi pisut üksikasja-lisemalt, kui tavaliselt kombeks. Sest see on põhimõtteliselt tähtis: meie senised balletilavastused on sageli kannatanud kõikvõimalike rekvisiitide ülikülluse all, tüütava seletava näpu-ganäitamise all. Mai Murdmaa usal-dab tantsu üle kõige. See on väga meeldiv joon. Käesolev lavastus näi-tab, et ta oskab ka olustikulist žesti tantsu teenistusse rakendada. Tege-laste koreograafilise iseloomustuse väljendusrikkusele ja tantsuliste ku-jundite arenguloogikale pole midagi olulist ette heita. Hellana-poeetili-sena läbib kogu lavastust Tuhkatriinu tantsuline karakteristika — alguses tagasihoidlik ja nagu pisut kammitse-tud, siis aga lausa õnnel hoiskav. See annab lavastuse põhitooni, mida rõ-hutavad haldjate tantsud. Kontrast-sete vastandvärvidega tõuseb esile Võorasema kurja ja rumal-uhke ede-vuse maailm. Lavastusel on oma nägu ja üldmulje temast jääb nagu har-

Lausa rõõmu tegi lavastuse koomi-lis-ironiliselt lahendatud osa — vöö-rasema ja vöörasõdede maailm. Vara-sematest lavastustest oli teada, et Mai Murdmaa valdab hästi tantsulist lüü-rikat ja ka dramatismi. Nüüd selgus, et tal ka huumorimeelest puudu ei tule. Mõned tantsulised lahendused on eriti leidlikud oma näilises lihtsuses: vöörasõdede tüli ja karvupidi kokku-minek, tantsuõpetaja (Juris Žigurs) peenutsemine jne. Tuhkatriinu vöö-rasõde (mõlemal nähtud etendusel tantsisid Aigi Rüütel ja Berta Krumm) rõõmustasid silma tantsulise karakte-ristika omapära täpse tabamisega. Sa-geli hakatakse groteskse osatõlgendu-se puhul lihtsalt naljakat tantsu «te-gema». Seekord kasvas aga koomika orgaaniliselt välia vöörasõdede tõsi-sest püüdmisest ilus ja peen olla, nen-de kentsakast pretensioonikusest. Eriti tugevat huumorisooni on Lia Leet-maal (Vöörasema). Ta on sageli yii-mase piirini groteskne, kuid ei lähe ühegi žesti ega ilmega liiale. Elona Spriiit samas osas kaldub aga kohati veel välisele mängitsemisele ja vigur-damisele. Silma jäi Peeter Roos Tuh-katriinu isa tagasihoidlikus miimilises osas, karakteri põhiolemus oli iga-taheks ära tabatud tema andekspalu-valt-abitus liikumises ja hoiakus.

Vana lugu Tuhkatriinust on laval elama hakanud, meelitades teat-risse nii vanu kui noori. Sest ilusal ja südamlikul muinasjutul on oma võlu iga eluea jaoks. Oma täht-sus on sellel lavastusel ka kogu «E-s-tonia» balleti edasise arengu suhtes. Ta ei pretendeeri etapilisusele, maa-vilmaavastamisele, kuid ta sisendab kindlust ja lootust, et teelahkmetl pöördutakse õigele poole. Mai Murd-maast hakkab kujunema mulje kui tõesti võimekast ballettmeisterist. Hea-neelt valmistab tema tantsuseadete uur musikaalsus ja leidlikkus. Kõige ähtsam on aga, et vaatamata üksiku-episoodide suuremale või vähemale nnestumisele, vaatamata mõnedele lavastuslikele konarustele on ballett-meister võimeline kunstilist arvikut looma. Igavesti valus ballettmeisterite probleem «Estonias» töö-ab tõesti lahenuma hakata.

Edaspidine sõltub sellest, kas teatri kunstiline juhtkond suudab olla kül-lalt järjekindel oma püüdmisses bal-letti sisenest loomingulisest madalsei-sust välja tuua. Sest aastatepikkuse juhuslikkuse ja perspektiivituse jäl-jed on veel kaua nähtavad-tuntavad. Pole põhjust kahelda kogu trupi siiras soovis hästi ja sisukalt esineda. Ja on põhjust loota, et õige loominguvaim «Estonia» balletis jälle tooniandvaks muutub.

Kuid kauaaegse «peremehetuse» inertis elab veel edasi akadeemilise

teatri jaoks lubamatult madala eten-duskultuuri näol. Esietendusest pole veel kuigi palju aega möödas, aga ju-ba hakkab silma teostuse ebatäpsus, lohakus, «määritud» poosid, lõpeta-mata liigutused. Eriti paistab see väl-ja rühmatantsude juures. Näiteks ballistseeni tantsudes pole kaugeltki kõik paarid säilitanud seda peenelt-ironilise alatooniga maneerlikkust, mis stseenile ilme annab. Niipea kui siin hakatakse «üleüldse» ilusasti tantsima, kaob peenutseva nukulikku-se kontrast printsi tormaka iseloomu-ga ja Tuhkatriinu südamlük-hingesta-tud olemusega. Tantsu absoluutne täpsus ja puhtus peaks saama endast-mõistetavaks seaduseks, millest üldse eraldi kõnelda ei tule. «Estonia» rüh-ma praeguse taseme juures ei tohiks see üle jõu käia. Aga näiteks 7. mär-tsi etendusel võis lohakust ja ebatäp-sust märgata ka solistide (aastaajad, Prints) esinemises. Antud korral võib küll vabandavana nimetada asjaolu, et esmakordselt selle lavastuse diri-gendipuldits seisev Neeme Järvi innu-kalt musitseerides nii mõnigi kord harjunud tempodest kõrvale kaldus. Lavastuse alatise dirigendi Vallo Jär-vi ja orkestri tööst Prokofjevi parti-tuuriga peaksid muusikud pikemaik kirjutama. Allakirjutanule tundub, et varasemate Prokofjevi-lavastustega võrreldes on edasiminekut märgata. Ent rohkem kui asja puhtmuusikaline külg teeb praegu muret balletilava ja dirigendi vahekorrd; see, et dirigent sugugi alati ei arvesta tantsu nõudeid ja liiga harva pilku lava poole tõstab. Selleks et ballett «Estonias» väärili-sele kunstilisele tasemele võiks tõus-ta, on kindlasti tarvis, et mõni diri-gentidest otseselt balletile spetsiali-seeruks. Tal peaks olema aega juba varakult ballettmeisteri tõlgendusega ning juba seadeproovide käigus ka koreograafilise partituuriga põhjal-ikult tuttavaks saada. Ballett on n ä-h-tav muusika, sellepärast peaksid igal etendusel lava ja orkester koos musitseerima.

Kas «Estonia» ballett oma ajutisest vaeslapseseisusest ruttu välja pääseb, see on leib eelkõige teatrist endast. «Tuhkatriinu» lavastus kinnitab, et sisemisi jõude jätkub. Ainult sihi- ja järjekindlust!

Lea Tormis